

- לדעת רש"י (כאן ובסוכה ד) ואור זרוע צריך לבטל בפיו ממש, ולדעת התוס' וריטב"א (סוכה שם) סגי בביטול גמור בלבד (והמשנ"ב שם ס"ק קכא הביא את שתי הדיעות, ועי' נתיבות שבת פכ"ה סעי' ו הע' כח שהביא מהמרדכי פ"ק דסוכה שכתב בשם רבנו חננאל דבעינן ביטול בפיו).
- אם אין החריץ לאורך כל החצר מקצה לקצה - דנין את המקום המחובר כפתח בין שתי החצרות (אם הוא ד' טפחים ומעלה) ומערבין אחת (מאירי, משנ"ב שם ס"ק קיח). וה"ה כשממלאים החריץ כדי לסותמו - סגי במילוי באורך ד' טפחים כדי לערב אחד, ועדיין אפשר לערב שניים עד שימלאו יותר מ' אמות, שאז חייבים לערב אחד (ריטב"א, טוש"ע שם סעי' יז, משנ"ב שם ס"ק קכב וס"ק קכח). וגובה המילוי די שימעט החריץ מגובה י' טפחים, וא"צ שימלאנו כולו (ריטב"א, משנ"ב שם, ובשעה"צ שם אות פו כתב דכ"ה להדיא ברמב"ם ולפלא שלא העירו האחרונים דבר זה, זולת במאמ"ר, ופשוט הוא). ורוחב המילוי די שימעט החריץ מרוחב ד' טפחים (פשוט הוא עפמש"כ הגמ' לגבי נסר על רוחבו).

'נתן עליו נסר...' - האחרונים דנו רבות אם גם גשר מבטל מחיצה כנסר, ומסקנתם שמבטל (בשו"ת שערי ציון סי' ד האריך להוכיח שגשר אינו מבטל מחיצה, והחזון איש סי' קח [מד] האריך לחלוק עליו וכתב דדבריו תמוהים מאד, ושאינ לעשות שום סניף להקל מדבריו, כי אין מקום לפקפק על כל האחרונים שנקטו בפשיטות דגשר מבטל מחיצתא. ועי' נתיבות שבת פכ"ה סעי' ג הע' טו שציין לדברי אחרונים רבים שדברו בזה).

דף עט

'מאן תנא אהלות, רבי יוסי היא' - פרש"י: משום דאיירי בה רבי יוסי כדאמרין לקמן, נקיט לה. עכ"ל. וקצת קשה מהלך הגמרא שהקשתה 'אי רבי יוסי איפכא שמעינן לה דתניא...', ואם כבר ידעה הגמרא מהברייתא שמקשה ממנה, הוה לה למימר מיד בתחילה 'מאן תנא עירובין רבי יוסי' (באהלי תורה).

'מתבן שבין שתי חצרות' - סיכום הסוגיא והמפרשים בס"ד.

נתמעט מי'		גובה י' טפחים	
בחול	בשבת	בין שני בתים	בין שתי חצרות
מערבין אחד ולא שנים	כיון שהותרה הותרה (ולפי' ב ברש"י גם כאן אסור ליטול מן התבן).	מותר להאכיל לבהמתו ממנה בידים, כיון שיש תקרה - יראו כשיתמ עט ויתרחק מן התקרה.	מערבין שניים (אם הוא במשך ד' טפחים עד י' אמות - מערבין שניים או אחד, ואם הוא במשך יותר מ' טפחים - מערבין שניים ולא אחד). ואסור לכל אחד מהם ליתן מהתבן לתוך קופתו להאכיל לבהמתו - לרוה"פ: בשבת, רש"י פי' א: חיישינן שמא ימעט המחיצה מי' טפחים. ריטב"א - ויבוא להתיר טלטול בשבת הבאה. ראב"ד - ואסור לכתחלה לסמוך איכין דהותרה הותרה. רש"י פי' ב: מוקצה הוא מערב שבת לצורך המחיצה. לרא"ש: בחול, שמא יפחת מי' טפחים בערב שבת ולא ירגיש (אבל בשבת מותר, דהואיל והותרה הותרה). ואם נוטל כל המחיצה בבת אחת מותר. [נכתב החזו"א (צח, ג) דלרא"ש אסור ביום חול ליטול עץ או אבן מכל המחיצות שסביבות העיר, אא"כ דעתו לסתור כל המחיצה, ואין אנו נוהרין בזה, ואפשר דלא גזרינן אלא במחיצת עראי כתבן. עכ"ד. אך י"ל דמה שאין נוהרין בזה כי אין הלכה כן דהרי דעת הרא"ש הוא יחידיאי, וכמש"כ המשנ"ב בשעה"צ אות ק. וע"ע שעה"צ אות צט דגם לרא"ש האיסור הוא רק בערב שבת]. אבל בשבת מותר (א"ר ס"ק כט, תו"ש ס"ק נה, מאמ"ר ס"ק כ, ביאור הלכה ד"ה ולהרא"ש), וי"א שג"כ אסור (שו"ע הגר"ז סעי' כב, נתיבות שבת פכ"ט סעי' טז ובהע' נג). ואפילו להעמידה שם כדי שתאכל אסור (דלמא יקח בידו ויתן לה).

(ע"ב) 'ואומר הרי זו לכל בני מבו' - ואינו צריך לפרט שם כל אחד ואחד (כ"פ הטוש"ע סי' תקנז סעי' ח לגבי עירובי תבשילין, ולכאורה ה"ה בעירובי חצרות ותחומין, וכ"כ הרה"ג המהדיר נר"ו על חידושי המאירי הע' 255, וכתב דלשון המאירי שם 'לזכות בו לשם פלוני ופלוני שבמבו זה' - הוא לאו דוקא). ואף אם לא אמר בפיו כלל שזוכה להם - מהני (בית יוסף סי' שסו [שכתב: ונראה לי שאע"פ שלא יאמר זכיתי להם - מהני, ומפני כך לא הזכירוהו הפוסקים, וברייתא אורחא דמילתא נקט. עכ"ל. וביאר בפרישה שם ס"ק ח, דכיון דהמזכה אומר לזוכה זכה בשבילם, והזוכה נוטל על דעת כן - מהני, כמגביה מציאה לחבירו בחו"מ סי' רסט סעי' ו, ע"ש. והב"ח כתב דמש"כ במשנה 'ואומר' היינו במחשבה, שיתכוין בלבו בשעה שמגביה כדי לזכות לכולם]).

'ומזכה להן ע"י בנו ובתו הגדולים, וע"י עבדו ושפחתו העברים... אבל אינו מזכה לא ע"י בנו ובתו הקטנים... מפני שידן כידו' - נחלקו בזה הראשונים:

יש אומרים: רבי יוחנן דאמר (ב"מ יב ע"ב) 'לא גדול גדול ממש ולא קטן קטן ממש, אלא גדול וסמוך על שלחן אביו - זהו קטן, קטן ואינו סמוך על שלחן אביו - זהו גדול'. וכן הלכה (כדלעיל מז ע"ב, דשמואל ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן). וא"כ גם כאן מה ששנו 'הגדולים' היינו שאינם סמוכים על שלחנו, ואפי' קטנים. ומה ששנו 'הקטנים' היינו שסמוכים על שלחנו, ואפי' גדולים (תוספות כאן וב"מ שם, רא"ש סי' ח, מהר"ם מרוטנבורג בפסקי עירובין סי' קצב, מרדכי סי' תקכ, תוספות רבנו פרץ, אגודה כאן, סמ"ג הל' עירובין, סמ"ק סי' רפב. ועי' ספר הישר סי' שלג. וכן בירושלמי שלפנינו הובאה מחלוקת רבי יוחנן ושמואל אף לגבי עירובין, ועי' להלן).

וקשה א"כ איך עבדו ושפחתו העברים יכולים לזכות, הרי סמוכים על שלחנו! ותי':

א. כיון שהם אוכלים בשכר עבודתם לא חשיבי סמוכים על שלחנו ממש (תוספות, רשב"א ריטב"א ומאירי בשם ר"ת).

ב. לא שייכים דברי רבי יוחנן אלא לגבי בניו, שכיון שסמוכים על שלחנו, אע"פ שגדולים הם, כיון שרגיל לפרנסו - אם לא יהיו מציאותיו של אביו ימנע מלפרנסו. אבל שאר בני אדם שסמוכים על שלחנו של אדם, אין מציאתן שלו (תוספות ורשב"א בשם ר"י).

מיהו פתו אפי' נערה ואפי' אינה סמוכה על שלחנו - מציאתה שלו, משום איבה שלא ימסור אותה לקידושין למנוול ומוכה שחין (תוספות שם, רמב"ם פ"ז מהל' גזילה הי"ג), ולפ"ז אין לזכות ע"י בתו אפי' אינה סמוכה על שלחנו, עד שתבגור (ב"י סי' שסו).

עוד קשה, בקטן שאינו סמוך על שלחן אביו, או אמה העבריה, איך הם זוכים והרי קטן אין לו זכיה! וי"ל דבשתופי מבואות דרבנן הקלו (תוספות ע"פ הגמ' גיטין סד ע"ב, רמב"ם פ"א מהל' עירובין ה"כ, מגיד משנה שם, כל בו סי' נט, ב"י סי' שסו בשמם), ובתנאי שיש בהם דעת (חידושי המאירי ע"פ הגמ' שם).

וגדול נשוי הסמוך על שלחן אביו, גם לדעה זו יכול לזכות על ידו, דאחרי נישואין לא מהני סמיכות שלחן (הגהות סמ"ק סי' רפב, כל בו סי' לג, הגהות אשרי סי' ח, בית יוסף ודרכי משה סי' שסו בשמם), כיון שרגילות שעושה הכל על דעת עצמו ולא על דעת אביו (תו"ש שם ס"ק לב, משנ"ב שם ס"ק ע. וכתב בכה"ח ס"ק קיד, דלפ"ז ה"ה אם נשא וגירש [שכיון שנישא - עושה הכל על דעת עצמו], אבל אירס ושידך - לא, דעדיין עושה על דעת אביו).

יש אומרים: אין כאן שייכות לדברי רבי יוחנן הנ"ל, וכאן גדול הוא גדול ממש אפי' סמוך על שלחן אביו, וקטן הוא קטן ממש אפי' אינו סמוך על שלחן אביו, דדוקא לגבי מציאה שהטעם הוא משום איבה או שייך לחלק בין סמוך על שלחנו או לא, אבל לגבי זכיה לא (רמב"ן ור"ן ב"מ שם, רשב"א ומאירי כאן בשם יש אומרים, עבוה"ק ש"ד ד, תש' המיוחסות לרמב"ן סי' ריג, הגהמ"י פ"א מהל' עירובין אות י ושכ"ד בה"ג [וכ"כ סמ"ג בשמן] ור"ף ורמב"ם מדלא פירשו כאן ענין סמוך על שלחנו, הריטב"א כאן בשם רבו הרא"ה ושהוא הנכון וכן דעת הגאונים, המאירי בחידושו ובבית הבחירה, אור זרוע סי' קפב וסמ"ג שם ותוס' רא"ש ב"מ שם בשם רבנו שמשון. ומבואר באור זרוע שם דלא גרסו בירושלמי מחלוקת רבי יוחנן ושמואל לענין עירובין).

ולהלכה: הטור (סי' שסו) הביא את המחלוקת הנ"ל, וכתב: וטוב להחמיר כדברי שניהם, שלא לזכות ע"י בנו קטן אפילו אינו סמוך על שלחנו, ולא ע"י בנו הסמוך על שלחנו אפי' הוא גדול. עכ"ל. והבית יוסף (שם) כתב דנקטינן

כדעת הרי"ף ורמב"ם וכל הני רבוותא שמסכימים לדעה אחת [ה'ויש אומרים' השני דלעיל], וצ"ע עמש"כ הטור להחמיר כדברי שניהם - דהיינו רק לכתחילה, אבל בדעיבד כל אחד מהם חשוב גדול, דכיון דמידי דרבנן הוא - סומכין על דברי המיקל. עכ"ד [דהיינו שאפשר להקל בדעיבד לשני הצדדים, בין בקטן שאינו סמוך ובין בגדול שסמוך, וכ"כ המשנ"ב ס"ק סט]. ובשו"ע (שם סעי' ט) כתב בסתם את דעת הרי"ף והרמב"ם, והביא ביש אומרים את דעת התוס' ורא"ש, וסיים: ולכתחילה טוב לחוש לדברי שניהם היכא דאפשר. עכ"ל. והרמ"א הוסיף: ובדעיבד סומכין על דברי המיקל בעירוב. עכ"ל.

'ומזכה להן ... ועל ידי אשתו' - נחלקו הראשונים בטעם איך אשה יכולה לזכות לאחרים:

יש אומרים: מדובר כשיש לה בית לעצמה באותו מבוי ונכונן שנתן לה אותו אחר ע"מ שאין לבעלה רשות בו (חידושי המאירי). דאמרינן 'מיגו דזכיה לנפשה, זכיה נמי לאחריני'. אבל אם אין לה בית לעצמה, אינו יכול לזכות על ידה, ד'קנה' כיד בעלה (תוספות ע"פ הגמ' בסוף נדרים פח ע"ב, וע"ע מאירי קידושין כג ע"ב, ר"ן נדרים ביצה פ"ב, רמ"א בהגהת שו"ע חו"מ ס' רמג סעי' יד ונו"כ שם, שער המלך נדרים פ"ז).

וקשה, ממה נפשך, אם מקבלת פרס מבעלה - אינה צריכה לזכות לעצמה, ולא שייך 'מיגו דזכיה לנפשה', ואם אינה מקבלת פרס מבעלה - יכולה לזכות להם אפי' אין לה בית באותו מבוי! וי"ל:

א. מדובר כאן שמקבלת כסף כדי לקנות מזון, ולא נחשב מקבלת פרס א"כ מקבלת המאכל עצמו מבית בעלה (תוספות בתי' א, ועי' לעיל דף עב ע"ב שיש בזה לכאורה מחלוקת בין הראשונים, די"א דאף במקבלת סכום הוצאות האכילה חשיבא מקבלת פרס, ועי' מש"כ שם בס"ד).

ב. מדובר שמעשי ידיה מספיקים למזונותיה, דלא חשיב מקבלת פרס כיון שאוכלת מעצמה (וכגון שאמר לה צאי מעשי ידיך במזונותיך), אבל נחשבת סמוכה על שלחנו לענין שידה כידו ומציאתה שלו (תוספות בתי' ב, ריטב"א. ועי' להרה"ג המהדיר על חידושי המאירי הע' 261).

יש אומרים: אשתו אוכלת בשכרה, ולכן אינה נחשבת כידו (הריטב"א בדרך אפשר, וכמו שתי' לעיל לגבי עבדים ושפחות עברים. ובחידושי המאירי כתב 'דמזונותיה הם חוב אצלר', ודו"ק).

יש אומרים: קיי"ל יד אשה לאו כיד בעלה, ודלא כרבי מאיר דס"ל שכל מה שקנתה אשה קנה בעלה (חידושי המאירי, ר"ן פ"ב דביצה [ח ע"ב בדפי הרי"ף, ממשמעות הרי"ף שם והרמב"ם פ"א מהל' עירובין ה"כ], רבנו ירוחם נתיב ד ח"ג כט ע"ד, ב"י סי' שסו בשמם, וכ"פ בשו"ע שם סעי' ט בסתם, אמנם ביש אומרים הביא את דעת התוספות [יש אומרים קמא דלעיל], ועי' לעיל לגבי ההלכה בענין בנו ובתו הקטנים).

'חבית של שתופי מבואות צריך להגביה מן הקרקע טפח' - הגמרא הדגישה דבריה דוקא על חבית של שתופי מבואות, משום דהוי דרבנן, ואין מכאן ראייה לכל דין הגביה שיהיה די בטפח (תוספות כאן, ובב"ק כט ע"ב ד"ה אלא [הראשון]. וכן דעת רש"י [שם, וכתובות לא ע"א (וע"ש בתוס'), וקדושין כה ע"ב] דהגביה בענין ג' טפחים [כדי שיצא מתורת לבוד], רשב"א כאן, מאירי קידושין שם בשם רוב הפוסקים, רשב"ם ב"ב פו ע"א). וי"א שיש מכאן ראייה לכל מקום דהגביה בטפח (ריטב"א, תוספות רבנו פרץ בשם רבנו תם, וכן דעת ר"ת שהגביה בכל מקום בטפח, והובא בתוס' קידושין כו ע"א ד"ה אי נמי. ועי' רא"ש סי' ה, הגהמ"י פ"ב מהל' מכירה ס"ק א. וע"ע באריכות במהדיר על הרשב"א הע' 145. ועי' טוש"ע חו"מ סי' קצח סעי' ב שהביאו את שתי הדיעות לגבי כל הגביה, וע"ש בנו"כ ואכמ"ל).

ואף אם נתן העירוב לידו התלויה באויר, צריך להגביה טפח ממקום עומדה (ט"ז סי' שסו ס"ק ו, משנ"ב שם ס"ק נא), אם העירוב בולט החוצה מידו (ביאור הלכה שם ד"ה צריך, דאם כל העירוב בתוך ידו - א"צ להגיע לדין הגביה אלא קונה מדין ידו, כמבואר בתוס' כתובות לא [ד"ה דאי] ובנתיבות המשפט חו"מ סי' קצח ס"ב, ע"ש. וע"ע בכה"ח שם ס"ק פב).

'צריך להגביה מן הקרקע' - לאו דוקא מן הקרקע, דה"ה מן השלחן (כדמוכח בטוש"ע חו"מ סי' רסט, נתיבות שבת פל"א סעי' לו הע' צ. ועי' שו"ת דברי חיים ח"א חו"מ סי' לג, שו"ת אבני נזר אהע"ז סי' קס-קסא, שו"ת חלקת יואב אהע"ז סי' יג, פתחי חושן ח"ז פ"ו סעי' ט הע' יח. וע"ע חדושי גור אריה למהר"ל מפראג כאן).

'אם טעם מלוא לוגמיו' - מלוא לוגמיו לאו דוקא, אלא מלא לוגמא, דמלוא לוגמיו [מילוי הפה משני צידי הלחין] הוא מעט יותר מרביעית, ומלוא לוגמא [מילוי הפה בצד לחי אחד, שמסלק כל המשקה לצד אחד] הוא רוב רביעית (תוספות ע"פ הגמ' יומא פ ע"א, ריטב"א בשם רבו הרא"ה בשם רבו הרמב"ן).

[פרטים בזה עי' בסוגיא בפסחים קח ע"ב ובטוש"ע סי' רעא, ואכמ"ל].